

Innspill til NESH fra MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

Vi takker for invitasjonen til å komme med innspill til reviderte forskningsetiske retningslinjer for fagfeltene samfunnsvitenskap og humaniora.

Overordnede innspill

De reviderte retningslinjene utgjør en velskrevet tekst, og den foreslåtte **omstruktureringen av innholdet** er gjennomtenkt og hensiktsmessig.

MF støtter forslaget om en **forkortet tittel**, og det tydelige **skillet mellom juss og etikk** som den nye teksten målbærer. For oss er det viktig at det er rom for etisk og faglig skjønn (vs. påbud) i anvendelsen av retningslinjene, og at dette går klart fram i måten retningslinjene er formulert på.

Øvrige kommentarer og forslag

A 2 Kollegiale forhold

Vi setter pris på at institusjonenes ansvar for fruktbar diskusjonskultur og saklig debatt fremheves. Vi foreslår imidlertid at setningen «Forskere må ikke kneble kritikk ...» skrives om. Det er uklart her hvorvidt setningen er en presisering av den enkeltes forskers frihet til å fremme saklig kritikk overfor en presumptivt kneblende institusjon, eller om setningen skal motvirke tendenser til selvsensur blant forskere. Forslag til alternative formuleringer:

«Forskere skal ikke måtte legge bånd på saklig kritikk av hensyn til lojalitetsforpliktelser, krav om lydighet eller økonomiske hensyn». (selvsensur)

«Institusjonene skal ikke kneble forskeres kritikk ved å vise til lojalitetsforpliktelser, krav om lydighet eller økonomiske hensyn». (sensur pålagt av institusjon)

9. Deling av forskningsdata (også relevant for avsnittet Åpen tilgang under 20. Anonymisering)

I beskrivelsen av forskning hvor unntak fra normer om åpenhet og deling av data kan være nødvendig, savner vi en tematisering av klassiske kvalitative datasett. Det er en utfordring for forskere innen HUMSAM å ta stilling til hvordan og i hvilken grad data fra f.eks. utforskende feltarbeid, deltakende observasjon og semistrukturerte intervjuer, kan gjøres tilgjengelig. Det samme gjelder hvilken status forskerens feltnotater har som data i en slik kontekst. Det ville være nyttig om utfordringene knyttet til også denne typen data tematiseres i retningslinjene.

12. Internasjonalt samarbeid

Presiseringen av gjeldende lovverk for forskere ved norske institusjoner er viktig. Det samme gjelder dialog og samforstand med partnere. Internasjonalt samarbeid er særlig utfordrende i forbindelse med forskning på samfunnsforhold og kultur i stater som har lovverk som står i strid med internasjonale juridiske konvensjoner, i tillegg til forskningsetiske normer. Et eksempel kan være eierskap til forskningsdata ved forskningssamarbeid eller feltarbeid i Folkerepublikken Kina, hvor lovverket tilsier at forskningsdata samlet inn i Kina eies av den kinesiske staten. Det fremgår ikke av retningslinjene hvordan forskere fra norske institusjoner skal forholde seg til slike krav. Vi foreslår at det i kapittel 12 legges til en setning som omhandler dette:

«Det bør tas særskilte hensyn i kontekster der det er grunn til å tro at landets regelverk vil være i strid med allment aksepterte forskningsetiske normer».

13. Risiko og sikkerhet

Risikoelementer i et forskningsprosjekt kan endre seg over tid og noen risikoaspekter kan være vanskelig å få øye på i startfasen av et prosjekt. Det bør derfor presiseres at det forventes en løpende risikovurdering gjennom hele forskningsprosessen. Forslag:

«Forskere har ansvar for å gjøre en løpende vurdering av egen og andres risiko [...]»

12. og 13. sett i sammenheng:

I en globalisert verden viskes skiller ut mellom «hjemmesituasjon» og feltarbeid utenfor Norge. Forskere kan ha landbakgrunn fra landet de forsker på, eller minoritetsgrupper og eksilmiljøer i Norge kan følge forskning på bestemte land med spesiell interesse. I politisk sensitive kontekster kan dette føre til et spesielt press mot bestemte forskere. Videre kan for eksempel de som forsker på vold og ekstremisme være svært utsatte for trusler og fysisk vold fra transnasjonale grupper, både i og utenfor Norge. Dette forsterkes av den globaliserte formidlingen av forskningsresultater, noe som skjer svært raskt via digitale plattformer. Det betyr at farer og trusler mot forskere og partnere kan komme fra ulike nasjonale kontekster, også langt utenfor ens egne forskningsfelt eller nasjonale forskningskontekst.

I beskrivelsen av internasjonalt forskningssamarbeid anbefaler vi følgelig at retningslinjene i mindre grad tar utgangspunkt i et forskningspraksiser «ute» og «hjemme» men søker å ta det globale som sitt utgangspunkt.

14. Samtykke til å delta i forskning

I åpningen av kapittel 14 heter det at «samtykket skal være frivillig, informert, utvetydig og dokumenterbart». I presiseringen av hva som menes med *dokumenterbart* senere i kapitlet brukes en børformulering: «Samtykket bør også være dokumenterbart». Vi støtter at det åpnes for muntlig samtykkeerklæring: I enkelte kulturelle kontekster erfarer vi at har muntlige avtaler vel så høy status som noe skriftliggjort. Når det gjelder kravet til *dokumentasjon* av samtykke er det viktig at forskeren kan utvise skjønn, eksempelvis i tilfeller der lagring av dokumentert samtykke kan medføre risiko. Eksempler på alternative måter å dokumentere samtykke på kan gjerne nevnes i retningslinjene (jf. «andre former for dokumentasjon»).

16. Beskyttelse av barn

Det er hensiktsmessig at retningslinjene fremhever viktigheten av å «ha tilstrekkelig kunnskap om barn og unge for å kunne tilpasse både metode og forskningsformål til deltakernes alder og utvikling.» Hva som er tilstrekkelig kunnskap vil alltid være et spørsmål om skjønn. Vi spør oss samtidig om hvorvidt den jevne humanist eller samfunnsviter har kompetanse til å vurdere barns og unges *samtykkekompetanse* og *nektelseskompetanse*? Det ville være nyttig om det sies noe i retningslinjene om hvordan HUMAM-forskere bør forvalte dette ansvaret, hvem de kan henvende seg til eller ta med på råd (uten dermed å pålegge dem å involvere en gitt yrkesgruppe i den faktiske forskningen).

29. Fremtidige generasjoner

Avsnittet henger godt sammen med inkluderingen av FNs bærekraftsmål i regjeringens langtidsplan for forskning. Avsnittet gir en adekvat beskrivelse av omfanget forpliknelsen over for fremtidige generasjoner bør ha.

32. Kulturbistoriske kilder

Dette er en moderat inngang til utfordringene knyttet til forskning på materiale av uklart eller omstridt opphav. Avsnittets formuleringer er adekvate og passe åpne, og reflekterer slik sett det som er akademisk praksis i dag.

Siste avsnitt tar opp to distinkte problemstillinger, hhv. ødeleggelse av kildemateriale, og proveniens. Vi foreslår at temaene fremstilles i to separate avsnitt. Dette vil øke leservennligheten og sikre at de ulike problemstillingene blir tydelig kommunisert.

Kommentarer til begreper og ordvalg

Definisjonen av *sannhetsforpliktelse*: Forskning er en form for sannhetssøken, og det er i deres virke vi krever at forskere skal være ærlige og sannferdige. Forslag til ny formulering:

«Det betyr at forskere skal være ærlige og sannferdige i sitt virke, og dette er den viktigste forutsetningen for forskningens troverdighet.»

Akademisk frihet og ytringsfrihet: Ytringsfrihet gjelder alle, akademisk frihet gjelder kun forskningen. Slik vi leser utkastet fremstår de to som likestilte. Selv om akademisk frihet er det primære i forskningen, er ytringsfriheten et overordnet prinsipp. Vi foreslår at rekkefølgen i avsnittet snus om slik at ytringsfriheten (generell) behandles før akademisk frihet (spesifikt).

Stipendiat vs. ph.d.-kandidat: Begrepet stipendiat benyttes fortsatt uformelt i UH-sektoren, men i UH-loven og i forskrifter som regulerer graden *philosophiae doctor* brukes hhv. doktorgradskandidat og ph.d.-kandidat. Vi foreslår at retningslinjene bruker tilsvarende begreper.

Anonymisering og anonymitet: I første hovedavsnitt av kapittel 20 skiller teksten tydelig mellom *anonymisering*, *avidentifisering* og *reidentifisering*. Men, i avsnittets siste setning brukes termen anonymitet i dagligtale-forstand: «I alle slike tilfelles skal forskningsdeltakernes anonymitet være garantert ...». Formuleringen kan virke forvirrende gitt begrepsavklaringen tidligere i samme avsnitt (som riktignok bruker formen anonymisering).

Med vennlig hilsen

Kjetil Fretheim

prorektor